

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

УДК: 327.83:327.57

Литвин Олена Едуардівна

магістр
Харківський національний
університет ім. В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022,
elen.lytvyn@gmail.com;
<https://orcid.org/0000-0002-2795-8687>

МІСЦЕ ТА РОЛЬ НЕДЕРЖАВНИХ АКТОРІВ В ПОСТКОНФЛІКТНОМУ МИРОБУДУВАННІ В УКРАЇНІ

Аналізуються загальнотеоретичні підходи до класифікації акторів постконфліктного миробудування таких авторів, як Ледерак, Камбел та Хартнет, залежно від підходів до розуміння концепту «постконфліктне миробудування». Розглянуто концепції поділу акторів на основі регіону роботи, ступеня включеності, домінуючої сфери діяльності та характеру використовуваних ними методів. Увага акцентується на аналізі різних підходів до поділу акторів на специфічні кластери та їх роботи в рамках конфлікту в Україні з урахуванням регіональних особливостей. Систематизуються та аналізуються проблеми роботи акторів. Вказується на необхідність застосування комплексної об'єднувальної класифікації акторів постконфліктного миробудування для визначення найбільш ефективних стратегій їх взаємодії.

Особлива увага приділяється адаптації класифікації акторів до сучасного контексту українського збройного конфлікту. Аналізується роль недержавних акторів в процесі миробудування та можливість розглядати їх як головних акторів цього процесу в Україні. Описуються головні проблеми, які можуть стати на заваді ефективній роботі недержавних організацій. Виділяються функції, які здійснюються недержавними акторами, та перспективи їх подальшої роботи, а також методи, які актори використовують для побудови миру. Аналізуються організації різного рівня та спрямування, що безпосередньо працюють у сфері миробудування в Україні сьогодні. Досліджуються специфічні проблеми, що виникають в Україні в роботі недержавних організацій у сфері постконфліктного миробудування. Формулюються перспективи подальших досліджень обраної теми.

Ключові слова: *постконфліктне миробудування, недержавні організації (НДО), інсайдери, аутсайдери, актори, діалог, медіація, громадський сектор.*

Литвин Елена Эдуардовна

магистр
Харьковский национальный
университет имени В.Н. Каразина,
площадь Свободы, 4, Харьков, 61022,
elen.lytvyn@gmail.com;
<https://orcid.org/0000-0002-2795-8687>

МЕСТО И РОЛЬ НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ АКТОРОВ В ПОСТКОНФЛИКТНОМ МИРОСТРОИТЕЛЬСТВЕ В УКРАИНЕ

Анализируются общетеоретические подходы к классификации акторов постконфликтного миростроительства таких авторов, как Ледерак, Камбел и Хартнетт, в зависимости от подходов к пониманию концепта «постконфликтное миростроительство». Рассмотрены концепции разделения акторов на основе региона работы, степени их включенности, доминирующей сферы деятельности и характера используемых ими методов. Внимание акцентируется на анализе различных подходов к разделению акторов на специфические кластеры и их работы в рамках конфликта в Украине с учетом региональных особенностей. Систематизируются и анализируются проблемы работы акторов. Указывается на необходимость применения комплексной объединяющей классификации акторов постконфликтного миростроительства для определения наиболее эффективных стратегий их взаимодействия.

Особое внимание уделяется адаптации классификаций акторов к современному контексту украинского вооруженного конфликта. Анализируется роль негосударственных акторов в процессе миростроительства и возможность рассматривать их как главных акторов этого процесса в Украине. Описываются главные проблемы, которые могут помешать эффективной работе негосударственных организаций. Выделяются функции, осуществляемые негосударственными акторами, и перспективы их дальнейшей работы, а также методы, которые акторы используют для построения мира. Анализируются организации разного уровня и направления, непосредственно работающие в сфере миростроительства в Украине сегодня. Исследуются специфические проблемы, возникающие в Украине в работе негосударственных организаций в сфере постконфликтного миростроительства. Формулируются перспективы дальнейших исследований выбранной темы.

Ключевые слова: *постконфликтное миростроительство, негосударственные организации (НГО), инсайдеры, аутсайдеры, актеры, диалог, медиация, общественный сектор.*

Olena Lytvyn

MA in Political Science
V.N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svoboda Sq., Kharkiv, 61022
elen.lytvyn@gmail.com;
<https://orcid.org/0000-0002-2795-8687>

THE PLACE AND ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ACTORS IN POST-CONFLICT PEACEBUILDING IN UKRAINE

The general theoretical approaches to the classification of actors in post-conflict peacebuilding, such as Lederach, Cambell and Hartnett, are analyzed, depending on approaches to understanding the concept of "post-conflict peacebuilding". The concepts of divided actors based on the region of work, the degree of their inclusion, the dominant sphere of activity and the nature of the methods used by the actors were considered. Attention is focused on the analysis of various approaches to the segregation of actors into specific clusters and their work within the conflict in Ukraine, according to regional peculiarities. The problems of the actors' work are systematized and analyzed. The necessity of applying an integrated unifying classification of post-conflict peacebuilding actors is indicated to identify the most effective strategies for their interaction.

Particular attention is paid to the adaptation of the classifications of actors to the modern context of the Ukrainian armed conflict. The role of non-governmental actors in the peacebuilding process and the possibility of considering them as the main actors of this process in Ukraine are analyzed. The main problems that may interfere with the effective work of non-governmental organizations are described. The functions performed by non-governmental actors and the prospects for their further work, as well as the methods that actors use to build the world, are highlighted. Organizations of different levels and areas directly working in the sphere of peace-building in Ukraine today are analyzed. The specific problems arising in Ukraine in the work of non-governmental organizations in the field of post-conflict peacebuilding are analyzed. Prospects for further research of the chosen topic are formed.

Key words: *post-conflict peacebuilding, non-governmental organizations (NGOs), insiders, outsiders, actors, dialogue, mediation, public sector.*

У зарубіжній та вітчизняній літературі існує проблема створення загальноприйнятої класифікації акторів постконфліктного миробудування. Такий стан речей обумовлений наявністю різних підходів до процесу побудови миру. Існує декілька домінуючих думок стосовно класифікації акторів, які відбивають загальні тенденції явища. З початком збройного конфлікту на частині території Донецької та Луганської областей у 2014 році з'явилася необхідність актуалізації питання пошуку акторів постконфліктного миробудування, які б ефективно здійснювали власну діяльність. Визначення акторів під час проведення місій є важливим через необхідність визначення їх юридичного статусу, надання інформації, побудови комунікації та партнерських відносин між усіма акторами (Barnett 2007: 37). Аналізуючи акторів постконфліктного миробудування, слід зазначити, що особлива увага звертається на рівень включеності актора до процесів побудови миру та утримання стабільної ситуації в регіоні (Barnett 2007: 42).

На нашу думку, теоретичні аспекти класифікації акторів постконфліктного миробудування є невід'ємною частиною на шляху створення стратегії їх роботи. Більш того, теоретична база допоможе проаналізувати діяльність акторів в Україні та виокремити рекомендації для покращення їх роботи. Мета статті полягає в спробі розглянути акторів постконфліктного миробудування в Україні через теоретичні концепції, що існують, змістити пріоритети з поділу акторів виключно на внутрішніх та зовнішніх та зробити акцент на ролі недержавних акторів у процесі побудови миру.

Серед загальновідомих учених, що займалися вивченням питання акторів постконфліктного миробудування ми

можемо виділити Р. Періса, Т. Паффенгольц, Дж. Галтунга та інших. У рамках обраної нами спрямованості дослідження переважно працювали: Дж. П. Ледерак, С. П. Камбел та М. Хартнетт та інші.

На усіх етапах конфлікту, в тому числі і під час стадії постконфліктного миробудування, в процесі бере участь значна кількість акторів. Можна прослідкувати, що в літературі фігурують в основному декілька акторів, які постійно включені в процеси постконфліктного миробудування: секретаріат ООН, спеціалізовані установи ООН, європейські організації та держави-члени ЄС.

Усіх акторів, що задіяні в процесі постконфліктного миробудування, умовно найчастіше поділяють на дві великі групи: внутрішні (інсайдери) та зовнішні (аутсайдери). Інсайдери широко розглядаються як такі, що є вразливими до конфлікту, оскільки вони знаходяться в межах регіону та живуть там. З точки зору тих, хто активно працює у справі миру, вони (інсайдери) включають активістів і агентства з регіону, місцеві неурядові організації, уряди, церковні групи та місцевий персонал зовнішні або іноземні неурядові організації та установи. Аутсайдери широко розглядаються як особи або установи, які вирішили включитися у конфлікт, хоча вони можуть відчувати почуття заангажованості та прихильності до певної сторони або до конфлікту в цілому, вони не мають, що втрачати та безпосередньо не брали участь в конфлікті (Confronting War 2003: 36).

Існує два базових підходи до постконфліктного миробудування. Перший полягає в тому, що конфлікти необхідно вирішувати лише за допомогою внутрішніх акторів, тобто тих, які безпосередньо були активними учасниками конфлікту. Другий полягає в тому, що необхідно додатково до локальних акторів включати міжнародних,

які можуть бути в якості посередників або спостерігачів. Залежно від специфіки конфлікту, є необхідність у залученні акторів різного рівня. Найбільш сприятливим, виходячи з аналізу практичних кейсів, є поєднання внутрішніх і зовнішніх акторів, адже вони мають виконувати різні функції (Aryal 2012: 37).

Основна місія усіх акторів, що задіяні в процесі постконфліктного миробудування, полягає в тому, щоб виявляти та підтримувати структури, які, як правило, зміцнюватимуть і розширюватимуть мир, щоб уникнути рецидивів конфлікту (Alif 2014 : 34).

Згідно з класифікацією Організації економічного співробітництва та розвитку, аналізувати акторів, що задіяні в процесі постконфліктного миробудування, необхідно виходячи з рішень, що вони приймають (рівня доступу та рівня, на якому діють). Таким чином, можна виділити акторів, що діють на персональному, державному, міжгруповому або міждержавному рівнях (Campbell and Hartnett 2005: 1-16).

На персональному рівні діють переважно невеликі організації напівпрофесійного спрямування, головна мета яких – налагодження відносин та нівелювання конфліктів у малих групах. Державний рівень представлений переважно політичними партіями, національними урядами та державними організаціями (апаратом управління, бюрократами). Міжгруповий та міждержавний рівні спрямовані на розв'язання конфліктів і подолання їхніх наслідків між різними суб'єктами. Головна відмінність полягає в масштабах їхньої діяльності.

З такої класифікації виключений недержавний рівень, який знаходиться поза межами управління держави. Організації на цьому рівні виражають інтереси громадського сектора, можуть діяти власними методами, та їх цілі можуть не збігатися з цілями інших акторів. Особливість недержавних акторів полягає в тому, що вони можуть бути, як локальними, так і задіяними з зовнішньої сторони (інших країн).

У своїй роботі, Камбел та Хартнетт пропонують доповнити класифікацію акторів. Вони вважають необхідним розрізняти акторів залежно від сфери їхньої діяльності, тому вони виокремлюють (Campbell and Hartnett 2005: 9-10):

- Миротворці;
- Військові актори;
- Політичні актори;
- Стратеги (development actors);
- Гуманітарні актори.

Такий поділ акторів дозволяє класифікувати їх залежно не від форми організації діяльності або географічного розташування, а від методів, що вони використовують та цілей їхньої діяльності.

При цьому автори підтримують поділ на міжнародних і локальних акторів (виходячи з їх географічного розташування та участі в конфлікті). Завдяки тому, що міжнародні актори мають більший авторитет та владу, вони можуть допомагати локальним акторам реалізувати власні цілі. Координація між цими двома великими групами акторів повинна бути головною метою. Національна політика та будівництво державних інститутів повинно бути, на думку авторів, виключним пріоритетом локальних акторів (Campbell and Hartnett 2005:11-14).

Незважаючи на постійну появу нових класифікацій акторів та нових підходів до їх аналізу та систематизації, класичним і найбільш ефективним вважається підхід, що був запропонований Ледераком. Він пропонував класифікувати акторів відносно етапу впровадження миру та ступеня важливості дій, що відбуваються. Власну схему він зображував у вигляді піраміди (Paffenholz 2014).

Дослідник вважає, що для побудови стабільного миру, необхідно пройти декілька стадій поступово. Кожну з таких стадій супроводжують актори (менеджери) певного рівня: топові, середнього рівня та низові актори (Paffenholz 2014: 5). Лідери середнього рівня мають на меті об'єднання усіх інших акторів, формування комунікації між ними та консолідації (Paffenholz 2014: 6).

Особливість цього рівня полягає в тому, що на ньому концентруються актори, що є незалежними від держави та представлені громадським сектором. Актори середнього рівня можуть відігравати важливу роль в постконфліктному миробудуванні через їхню активність, наближеність до інших акторів та професійну кваліфікацію і обізнаність у методах миробудування (Maiese 2003).

Аналізуючи вищезазначені класифікації та аналітичні роботи дослідників, можна дійти висновку, що класифікація Ледерака може бути співвіднесена з класифікацією міждержавних, державних та недержавних акторів. Найвищий рівень відповідальності, ресурсів та влади надається наддержавним та міждержавним акторам. Їх головна мета – розробити довготривалу та ефективну стратегію постконфліктного миробудування з найменшими ризиками для світової

спільноти та постійно проводити моніторинг результатів.

Середній рівень можна співвідносити з державними акторами: національними урядами, органами управління, політичними елітами та партіями. Вони мають найбільший кредит довіри від обох рівнів, мають певні ресурси та можуть бути посередниками між локальними та міжнародними акторами.

Нижчий рівень представлений локальними акторами, які займаються перш за все адаптацією розробленої стратегії та комунікацією з населенням. Таку функцію виконують недержавні актори: аналітичні центри, громадські організації, благодійні організації. Але залучення недержавних акторів також відбувається на середньому рівні: тут можуть бути представлені іноземні громадські організації або локальні в кооперації з інтернаціональними акторами.

Поєднання двох класифікацій суттєво розширює межі аналізу діяльності акторів, дозволяє включати акторів різного рівня та форми діяльності. Український контекст ситуації потребує такого міксу класифікацій, адже в рамках реалізації миробудування, через недостатній досвід задіяно велику кількість різних акторів, яких необхідно наділити легітимною формою роботи.

Включення «недержавного сектора» до процесу побудови миру є необхідною умовою при аналізі сучасної ситуації в Україні. Найбільша кількість акторів, які активно працюють в рамках цього процесу, є недержавними акторами, які реалізують власну діяльність на різних рівнях. Деякі автори зазначали, що недержавні організації відображають реальну ситуацію у державі, ефективно імплементують рішення та пропозиції міжнародної спільноти та мають великий вплив на населення. Згідно з доповіддю Генерального секретаря ООН 1998 року, недержавні організації представляють один із двох найвагоміших елементів, що впливає на розвиток та поширення цілей миру та розбудови суспільства.

Робота недержавних організацій в миробудуванні має певну специфіку. Найчастіше НДО є одними з перших дійових осіб, які визначають ескалацію конфліктів, і зазвичай вони зобов'язуються працювати в районах конфліктів протягом тривалого часу після їх закінчення. НДО дуже часто намагаються брати на себе обов'язки на рівні з державними акторами, у такому випадку вони повинні поділяти зобов'язання

на легальному рівні разом із державними акторами (Clapham 2009: 2-3).

Функціонування акторів недержавного рівня містить у собі низку проблем, на яких сконцентрував свою увагу Алстон (Clapham 2009:3):

- діють як сурогати для держав;
- користуються міжнародною суб'єктивністю, але з особливим статусом, який відрізняється від держав та державних установ;
- діяльність не можна оцінити в повній мірі;
- існує ризик того, що терористичні організації будуть оголошувати себе НДО.

Незважаючи на наявність критики недержавних акторів постконфліктного миробудування, вони мають ряд переваг, які сприяють пришвидшенню встановлення стабільного миру. До основних переваг можна віднести (Paffenholz 2014; Wagner 2009):

- побудова тісних внутрішньо-соціальних зв'язків на території конфлікту;
- «м'яка» система реінтеграції населення та повернення до країни конфлікту;
- мобілізація та консолідація різних груп для побудови нової соціальної структури;
- побудова зв'язків з міжнародними організаціями та відкриття нових можливостей;
- організація моніторингу дій;
- створення адаптивних законодавчих актів;
- розробка механізмів забезпечення суспільного порядку;
- дослідження та аналіз конфліктних точок у суспільстві;
- організація добровільних груп для забезпечення безпеки;
- проведення діалогів та медіацій;
- сприяння інформуванню населення.

НДО як групи інтересів, аналітичні центри, благодійні організації та інші є представниками активної частини громадянського суспільства. Вони артикулюють думки певної частини громади та захищають її інтереси. У постконфліктному миробудуванні вони виконують функції медіаторів, фасилітаторів, організаторів адвокаційних кампаній, моніторингову функцію та функцію соціальної згуртованості й соціалізації (Paffenholz 2015: 110-113).

Втручання НДО є більш ефективним, якщо вони включені в загальну багаторівневу структуру миробудування. Багато міжнародних установ і донорів підтвердили важливість недержавних суб'єктів у процесах миробудування.

Наприклад, у 2005 році Рада Безпеки ООН підкреслила потенціал та внесок громадянського суспільства у запобігання конфліктів, а також у мирне врегулювання. Зростаюче значення, що приписується ініціативам громадянського суспільства, йде поряд з визнанням того, що миробудування тягне за собою численні суспільні завдання з відбудови та реконструкції (Forster 2006:8).

Специфіка українського конфлікту передбачає використання стратегії залучення акторів усіх трьох рівнів (наддержавного, державного та недержавного) до процесу постконфліктного миробудування. Проаналізувавши проблеми, функції та перспективи усіх акторів окремо, стає зрозумілим, що ефективна робота буде лише в випадку загальної залученості та координації дій усіх акторів. При поєднанні різних класифікацій акторів, можна уникнути проблеми виключення певного сегмента з процесу постконфліктного миробудування.

Станом на сьогодні в Україні переважна більшість заходів, що реалізується з питання постконфліктного миробудування, належить акторам недержавного рівня – переважно недержавним організаціям. У листопаді 2017 року з'явилася перша комплексна «Стратегія участі церков та релігійних організацій у миробудуванні «Україна – наш спільний дім»». Вона базується на трьох принципах: «почути, зрозуміти, діяти разом» (Стратегія участі церков 2017). Стратегія розрахована на інформатизацію суспільства, організацію діалогів з метою примирення, надавати юридичний захист особам, що постраждали, підтримувати незахищені верстви населення.

Особливість роботи недержавних акторів у постконфліктному миробудуванні полягає в тому, що більшість організацій не є професіоналами у цій сфері. Український конфлікт не є типовим конфліктом для миробудування. Загальна криза, що виникла на території України, стала результатом збігу в одній точці і в один час трьох різнорівневих конфліктів: геополітичного (глобального), українсько-російського (регіонального) та власне внутрішньо українського (локального) (Філіпчук 2016: 9) Для проведення ефективного постконфліктного миробудування є потреба в залученні акторів на всіх трьох рівнях конфлікту.

Наразі на міждержавному (або наддержавному рівні) ОБСЄ функціонує як один із головних акторів та здійснює моніторингову місію на території конфлікту для фіксування фактів порушення встановлених домовле-

ностей між сторонами. Міждержавні організації (ООН, ЄС, НАТО) мають вагомий вплив в Україні з питань вирішення конфліктів. ПРООН реалізує проекти для розбудови миру на території України для відновлення критично важливої соціальної та економічної інфраструктури України, підвищення ефективності роботи місцевих органів управління та стимулюванні підприємництва. Робота ПРООН відповідає Цілям сталого розвитку, викладених у Глобальному порядку денному сталого розвитку на період до 2030 року (Про програму ООН в Україні).

Недержавні актори в Україні працюють переважно з локальними групами населення, займаються реінтеграцією внутрішньо переміщених осіб, відновлюють та розвивають громадянське суспільство та згуртованість. Недержавні організації переважно діють у гуманітарних, правозахисних і соціальних рамках. Вони забезпечують постійний моніторинг і досліджують динаміку розвитку суспільства та ступені постконфліктного врегулювання. Більшість організацій переймають світовий досвід постконфліктного миробудування та використовують методи, що були запропоновані міжнародними організаціями після дослідження ситуації в Україні. Переважна більшість організацій має в якості цільової аудиторії внутрішньо переміщених осіб та громади Сходу.

У рамках розвитку діалогових ініціатив, медіації та форм подолання конфлікту та розбудови миру в громаді в Україні працюють: «Національний діалог», Український центр ненасильницького спілкування та примирення «Простір гідності» Національна асоціація медіаторів України, Інститут миру та порозуміння, «Карітас України», «Ла-Страда-Україна» та інші.

На сьогоднішній день серед усіх недержавних акторів немає єдиної системи оцінки власної діяльності та методів систематизації результатів короткотривалих проектів у єдину систему, яка б демонструвала особливості роботи та сфери, де вона є найбільш ефективною. Їх діяльність спрямована на залучення громадськості для розробки стратегій, планів та рішень стосовно миробудування та соціального відновлення постраждалого регіону. Окрім цього, найбільша зацікавленість спостерігається в питаннях реінтеграції ВПО, розбудови мережі громадських організацій на деокупованих територіях, підвищення рівня участі в політичних процесах та залучення постраж-

далого населення до прийняття політичних рішень місцевого та обласного рівня.

Отже, з огляду на теоретичні засади аналізу акторів постконфліктного миробудування, ми можемо зробити висновок, що застосування лише однієї класифікації суттєво обмежує межі дослідження та виключає великий пласт матеріалу. Акцентуючи увагу на сучасній ситуації в Україні, ми бачимо необхідність в розгляді недержавних акторів як головного суб'єкта процесу розбудови миру з урахуванням особливостей їх діяльності та рамок, якими вони обмежені.

Перспективи подальших досліджень можуть включати розширення переліку активно діючих організацій, аналіз специфіки їхньої діяльності та створення системної картини переваг і недоліків впливу на миробудування.

ЛІТЕРАТУРА

Barnett, Michael. 2007. "Peacebuilding: What Is in a Name?", *Global Governance* 13: 35-58

Confronting War: Critical Lessons for Peace Practitioners. 2003 (edited by M. B. Anderson, L. Olson, K. Doughty). The Collaborative for Development Action.

Aryal, A. 2012. *Theories of Change in Peacebuilding: Learning from the Experiences of Peacebuilding Initiatives in Nepal*, CARE.

Alif, S. M. 2014. "Peace building in post-war societies", *Journal of Social Review* 2 (1): 31-44.

Campbell, S. P. and Hartnett, Michael. 2005. "A Framework for Improved Coordination: Lessons Learned from the International Development, Peacekeeping, Peacebuilding, Humanitarian and Conflict Resolution

Communities". URL: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/missions/framework.pdf> (дата звернення 12.11.2018)

Paffenholz, T. 2014. "International peacebuilding goes local: analysing Lederach's conflict transformation theory and its ambivalent encounter with 20 years of practice", *Routledge* 2. №1: 11-27

Maiese, M. 2003. "Midlevel Actors". URL: <https://www.beyondintractability.org/essay/midlevel-ngos-gos> (дата звернення 1.11.2018)

Clapham, A. 2009. "Non-state Actors (in Postconflict Peace-building)". *POSTCONFLICT PEACE-BUILDING: A LEXICON*, Vincent Chetail, ed., Oxford University Press: 200-212. URL: <https://is.gd/pMYfqv> (дата звернення 10.10.2018)

Wagner, M. 2009. "Non-State Actors". URL: <https://www.researchgate.net/publication/308874846> Non-State Actors (дата звернення 10.11.2018)

Forster R. Report No. 36445-GLB 2006. *Civil Society and Peacebuilding Potential, Limitations and Critical Factors*". URL: <https://is.gd/T3xnZC> (дата звернення 5.11.2018)

"Стратегія участі Церков і релігійних організацій в миробудуванні" 2017. *Україна – наш спільний дім*. URL: <http://vrciro.org.ua/ua/documents/535-uccro-peacebuilding-strategy-ukraine> (дата звернення 1.11.2018)

Філіпчук, В. 2016. "Міжнародна миротворчість та війна на Сході України: чи є точки дотику?". URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/t_mirotvorchist_a5.pdf (дата звернення 10.11.2018)

Про Програму розвитку ООН в Україні, *ПРООН України*. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/about-us.html> (дата звернення 1.11.2018)

УДК 322.2-043.83(73)

Стебляк Діана Михайлівна

викладач

ДВНЗ «Ужгородський

національний університет»,

пл. Народна, 3, м. Ужгород, 88000

diana.stebalak@uzhnu.edu.ua;

<https://orcid.org/0000-0002-4476-7284>

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН У СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

Розглянуто політико-правові аспекти формування моделі державно-церковних відносин у США. Описано нормативно-правову базу, яка регулює відносини держави і